

pasitaikė skaldytų akmenų. Šurfe aptikti radiniai – kaimiškos ir glazūruotos keramikos šukės, plokštinių koklių fragmentai – datuojami XVIII a. Dar viena duobė (duobė 2) atidengta trasoje 1. Joje rasta dviejų kaimiškos keramikos puodų šukių, datuojamų XVIII a. pabaiga – XIX a. pradžia, sankaupta.

Trasoje 5 aptiktas raudono suplūtko perdegusio molio sluoksnis – spėjamos pastato molinės aslos fragmentas. Jo ilgis PR kryptimi 2,8 m, storis 6–8 cm. Pagal kaimišką ir glazūruotą keramiką atidengtą aslą galima datuoti XIX a.

Valant dvaro Štvenkinio krantą, jame buvo atidengtas medinio rentininio šulinio fragmentas, kuris užkonservuotas išsamiau netyrinėjant.

Kituose šurfuose ir trasose fiksuoti miškožemio ar supiltiniai sluoksniai, kuriuose aptikti tik pavieniai XIX a. pabaigos – XX a. radiniai. Iš viso žvalgomųjų archeologinių tyrimų metu Kuršėnų dvaro sodybos teritorijoje surinkti 587 archeologiniai radiniai, datuojami XVII a. pabaiga – XIX a.

Kuršėnai Manor complex

In 2012, a field evaluation (32 1–3.6 m² test pits (a total of 43.3 m²)) and survey (294 m²) were conducted on the grounds of the Kuršėnai Manor complex (Šiauliai District). Four stone paving fragments were unearthed (Fig. 1), fragments of two stone foundations (Fig. 2) and a suspected hard-packed earth floor from a building were recorded, two storage pits were excavated, and 587 finds dating to the late 17th–19th centuries were collected.

Roma Songailaitė, Giedrius Kujelis

Rokiškio senojo dvaro teritorija

2012 m. gegužės mėnesį Rokiškio savivaldybė, vykdydama projektą „Turizmo abipus sienos Lietuvoje ir Baltarusijoje skatinimas, didinant kultūrinio-istorinio paveldo prieinamumą bei patrauklumą Rokiškio ir Pastovių rajonuose“ pradėjo Tyzenhauzų alėjos atnaujinimo darbus. Šių darbų metu bus atnaujinta dangą Tyzenhauzų alėjoje, vedančioje nuo Kaino gatvės į buvusio Rokiškio dvaro sodybą (RKM) per tvenkinių kompleksą, suformuotą XIX a.

Žemės darbai buvo pradėti 2012 m. balandžio mėnesį. Vykdamas Tyzenhauzų alėjos, esančios Rokiškio dvaro sodybos teritorijoje (UK 1010), rekonstrukcijos projektą, žvalgomieji archeologiniai tyrimai nebuvo numatyti. Tačiau Rokiškio bendruomenės ir muziejaus iniciatyva kreiptasi į straipsnio autorę bei KPD MAK dėl žvalgomųjų tyrimų šioje alėjoje bei senosios dvarvietės teritorijoje. Atsiliepdama į prašymą ir išsiaiškinusi vietoje susidariusią situaciją, parengiau žvalgomųjų tyrimų projektą, kurį įgyvendinus, turėjo būti gauta medžiaga apie dažnai aprašomą, bet dar mažai tirtą Rokiškio dvaro sodybą.

Dvaro teritorijoje už tvenkinių žvalgomieji tyrimai dar nėra vykdyti. Tik 2009 m. į PR pusę už Rokiškio dvaro teritorijos, naujai suformuotame sklype buvo ištirtas 14 m² plotas (tyrinėjo R. Songailaitė, ištirti 7 šurfai). Kultūrinis sluoksnis nerastas (*ATL 2009 metais*, V., 2010, p. 503). Turint mažai informacijos buvo pasirinktas tyrimų pobūdis – žvalgomieji tyrimai. Jų iniciatoriai buvo RKM bei bendruomenės interesams atstovaujanti UAB „Šiaurės meška“. Žemės

1 pav. Rokiškio dvaro teritorija su 2012 m. žvalgomųjų tyrimų vietomis.

Fig. 1. The grounds of Rokiškis Manor with the 2012 survey sites marked

kasimo darbus vykdė Šaulių sąjungos Rokiškio skyriaus šauliai, moksleiviai, muziejaus darbuotojai, buvę paveldosaugininkai, besidominę savo krašto istorija piliečiai. Darbai su pertraukomis buvo vykdomi nuo 2012 m. birželio 7 d. iki 2012 m. spalio mėnesio. Jų metu buvo iškasta 12 šurfų, ištiriant bendrą 50,54 m² plotą (1 pav.). Žvalgomieji tyrimai vykdyti Tyzenhauzų alėjos R pusėje. Tyrimų medžiaga buvo pristatyta 2012 m. rugsėjo mėnesį RKM surengtoje parodoje, skirtoje Rokiškio miesto šventei, kur buvo eksponuojama 6 mėnesius. Vietos istorinę pažymą parengė RKM muziejininkas istorikas Giedrius Kujelis. Rokiškio rajono savivaldybės administracija nominacijoje „už 2012 m. atradimą“ RKM apdovanojo Nikodemo statulėle.

Pirmą kartą Rokiškis paminėtas 1499 m. didžiojo kunigaikščio Aleksandro privilegijoje Grigui Astikui dėl girios į Š nuo Rokiškio kirtimo. 1514 m. ketvirtojo karo su Maskva metu LDK prarado Smolenską, kurį tuo metu valdė

Krošinskių giminė. Nenorėdami tarnauti carui, Ivanas ir Timofiejus Krošinskiiai 1514 m. Žygimanto Senojo paprašė prieglobsčio Lietuvos žemėse. Taip Ivanui Krošinskiui buvo suteiktas Ostašino dvaras Naugarduko paviete, o Timofiejui Krošinskiui Rokiškio dvaras.

Kur stovėjo Krošinskių dvaras, kuris buvo aprašytas 1634 m. Vendragovskio Rokiškio dvaro inventoriuje (*VU biblioteka, Rankraščių skyrius*, f. 5, b. 28–2334), tiksliai nebuvo žinoma. Rokiškio krašto istorijos tyrinėtojai teigė, kad senojo dvaro kompleksas stovėjo toje vietoje, kur šiandien stovi XIX a. pradžios alaus daryklos pastatas, vietinių vadinamas „Krošinskių pilaite“.

Vendragovskio inventoriuje taip aprašomi tvenkinio P dalyje ant kalvos stovėję mediniai kryžiaus formos rūmai: „prie rūmų stovėjo lobynas iš tašytų medžių. Netoliese – vežiminė, dengta šiaudais prūsišku būdu. Už jos – dvi arklidės po vienu stogu. Už statinių stovėjo tarnybinis namas su skiedromis dengta virtuve. Už jo – taip pat statiniais aptvertas vyšnių sodas ir daržas. Toliau stovėjo senas tarnautojų namas ir moterų pirkia, pareigūnų troba, senas namas, prie pylimo ir kluonai. Kitoje pylimo pusėje

buvo šiaudais dengta kepykla ir šunidė. Prie upelio – namas, kurio dešinėje pusėje buvo pirtis su krosnimi ir vonia. Priešais pirtį švartroba su trimis langais. Už jų – jaučių sukamas malūnas, daržinė ir kluonas su dviem jaujom, o tarp jų grendymas javams kultū. Klojime buvo jauja, netoliese – javų daržinė ir patalpa atšeriamiems jaučiams“ (Deksnyš B., Kunigaikščiai Krošinskiai Rokiškio dvare, *Prie Nemunėlio*, 2009, nr. 2 (23), p. 10). Toks dvaro ir pastatų išdėstymas būdingas XVI a. pabaigos – XVII a. pradžios įtvirtintoms dvarvietėms, kurios būdavo apjuosiamos gynybiniais pylimais. Panašią situaciją randame lygindami Rokiškio dvarą su Papilio XVII a. pradžios dvaro aprašymu, kuriame minimi kryžiaus formos rūmai su pylimu ir kitais pastatais (Misius K., Iš Papilio dvaro ir miestelio praeities iki 1945 metų, *Papilio mokyklai 400 metų*, Biržai, 2000, p. 6–48).

Krošinskių giminė dvarą valdė iki XVIII a. I pusės. Pagal paskutiniojo Krošinskių giminės atstovo Juozapo Krošinskio testamentą (sudarytas 1715 m.), Rokiškio dvaras atiteko Tyzenhauzams. 1744 m. buvo sudarytas naujas dvaro inventorių. Aprašoma ne tik pakitusi pagrindinio dvaro pastato išorė bei vidus, bet ir kitų pastatų pakitusi padėtis: „[...] kairėje pusėje buvo pieninė, prie jos arklidė, toliau vežiminė, už jos lobynas. Už dvaro buvo mūrinis rūsys, šone nemažas, tik apleistas ir krūmais apaugęs sodas. Vandens malūnas stovėjo senoje vietoje, bet jau senas ir netaisytas, be vandens, be tvenkinio, nes užaugęs žole. Prie malūno – kūdra, taip pat apaugusi žolėmis, prie jos senas bravoras, paverstas virtuve. Prie bravoro – pirtis. Kiti pastatai tebestovi senoje vietoje“. Tolesnis šio dvaro ir šalia esančių pastatų likimas nėra aiškus. Manoma, kad jie buvo apleisti ir sunyko. 1801 m. Ignotas Tyzenhauzas pastatė naujus Rokiškio dvaro rūmus jau visai kitoje vietoje –

apie 300 m į P nuo buvusios Krošinskių dvarvietės.

Taip pat XIX a. pradžioje naujais pastatais buvo apstatyta ir buvusio Krošinskių dvaro teritorija. Šalia tvenkinio miestelio R pusėje buvo pastatytas angliškas malūnas, alaus darykla, o 1808–1809 m. buvo pastatytas olandiško tipo vėjo malūnas. Vėjo malūną sunaikino 1932 m. kilęs gaisras. Jau 1812 m. Konstantino Tyzenhauzo piešinyje yra pavaizduotas puošnus alaus daryklos pastatas, stovintis kitoje tvenkinio pusėje, buvusioje Krošinskių dvaro vietoje (RKM 2315). Kai XIX a. pabaigoje miestą valdė grafai Pšezdzieckiai, vietoj alaus daryklos veikė lentpjūvė, vėliau milo vėlykla, karšykla.

Šios teritorijos situaciją XX a. I pusėje galime pamatyti fotografijose, darytose XX a. pradžioje ir I Pasaulinio karo metais, kuriose matyti alaus daryklos pastatas, į P nuo jo ant kalvos stovintis vėjo malūnas bei kiti mediniai pastatai, iš V pusės aptverti mūrine (?) siena. Nuo 1932 m. gerinant Rokiškio miesto vaizdą buvo nugriauta keliasdešimt įvairios paskirties pastatų, taip pat ir dvaro sodyboje. Kad buvusioje senojo dvaro teritorijoje pokario metais veikė lentpjūvė ir malūnas, rodo 1947 m. Valstybinės architektūrinės kontrolės skyriaus projekto „Dėl priskyrimo Rokiškio aps. sveikatos skyriui Rokiškio dvaro rūmų ir parko sanatorijai steigti“ paaiškinimas: „sklype 2. įrengtos kūdros, per kurias teka upelis. Dabar čia kūdros teršiamos greta esančio malūno ir lentpjūvės“ (RKM mokslinis archyvas, b. 1 c. *Rokiškio dvaro rūmai. Raštai statybų ir restauracijos klausimais*). Iki 1950 m. Rokiškio dvaro teritorija priklausė Rokiškio tarybiniam ūkiui. 1950 m. balandžio 30 d. rūmai buvo perduoti Kultūros – švietimo darbo skyriaus žinion. Buvęs dvaro alaus daryklos pastatas ir šalia esanti teritorija toliau liko

2 pav. Rokiškio senojo dvaro teritorijoje rasti radiniai: 1 – XVI a. pabaigos – XVII a. pradžios Krošinskių herbino koklio fragmentas; 2–4 – XVI a. vidurio – XVII a. pradžios puodų šukės ir kvadratinio koklio fragmentas. R. Songailaitės nuotr.

Fig. 2. Finds discovered on the grounds of Rokiškis old manor: 1 – a fragment of a late 16th – early 17th-century stove tile with the Krošinskių coat-of-arms; 2–4 – sherds of mid-16th – early 17th-century pots, a fragment of a square stove tile

Rokiškio tarybinio ūkio panaudoje. Ten įkurtas Rokiškio rajono pramonės kombinatas. Nuo 1962 m. tai Rokiškio rajono buitinis gyventojų aptarnavimo kombinatas, akmens apdirbimo dirbtuvės.

1956 m. liepos 28 d. Rokiškio kultūros rūmų (buvusių dvaro rūmų) aprašymo skyriuje „Kiti pastatai“ (autorius K. Čerbulėnas) randame štai tokius duomenis: „[...] atkreiptinas dėmesys į esantį prie pietų pusės tvenkinio dabartinį lentpjūvės pastatą iš akmens ir plytų [...] čia yra išlikęs apsauginis bokštas ir gotikiniais motyvais pasižymintys senųjų rūmų fragmentai. Bokštas ir ši fragmentinė Rūmų dalis yra seniausias pastatas dvare, tačiau pagrindo planu šio pastato fragmentai yra įdomūs istoriniu atžvilgiu, o taip pat savo gotikiniais išlikusiais

elementais – plytų smailių arkų kompozicija sienų plokštumose. Kitų rūmų situaciniame plane įeinantieji pastatai niekuo įdomesniu nepasižymi. Statyti XIX a. pradžioje“ (RKM mokslinis archyvas, b. 1 c. *Rokiškio dvaro rūmai. Raštai statybų ir restauracijos klausimais*). Tačiau tai visiškai neatspindi bendros teritorijos situacijos, tik leidžia teigti, kad tuo metu alaus daryklos pastate veikė lentpjūvė.

Atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę, senojo dvaro teritorijoje dar apie dešimtmetį veikė įvairios įmonės. 2004 m. balandžio 29 d. ši teritorija su alaus daryklos pastatu perduota RKM. Šiuo metu pastatas yra avarinės būklės, rengiami rekonstrukcijos projektai pritaikant jį miesto ar muziejaus reikmėms. Buvusio dvaro teritorijoje yra suformuoti 4 sklypai. Vienas jų yra RKM panaudoje. Kiti trys priklauso privatiems asmenims. Sklypas, esantis muziejaus panaudoje, ir dalis privataus sklypo, kuriame yra pastatas su mūriniu rūsiu, įtraukti į dvaro teritoriją.

Žvalgomųjų tyrimų metu šurfluose 1–5, kastuose aplink senąjį malūno-alaus daryklos pastatą, pagal rastus radinius kultūrinis sluoksnis datuojamas XIX a. Tačiau šurfluose 4–5 rastus grindinio fragmentus galima būtų priskirti ir ankstesniam laikotarpiui. Šurfluose 7–10, kastuose XIX a. pabaigoje – XX a. buvusio malūno, lentpjūvės teritorijoje, rastos užkastos XX a. buitinės ir statybinės šiukšlės. Šurfluose 6 ir 11 rasti buvusių pastatų pamatų fragmentai su išlikusiu nesunaikintu XVI a. vidurio – II pusės kultūriniu sluoksniu ir to laikotarpio radiniais (2:2–4 pav.). Šurfe 6 rastas XVI a. pabaigos – XVII a. I pusės Krošinskių herbino koklis, pirmasis muziejaus eksponatas, menantis Krošinskius (2:1 pav.). Detaliuosius archeologinius tyrimus numatoma vykdyti 2013 m. Radiniai perduoti RKM.

The grounds of Rokiškis old manor

In 2012, 12 test pits (a total of 50.54 m²) were excavated in the search for the old Rokiškis Manor (city of Rokiškis, NE Lithuania) thanks to a public initiative (Fig. 1). In 1514 Rokiškis Manor fell into the hands of Timofiejus Krošinskis. Its oldest known inventory is from 1634. In 1715 Rokiškis Manor became the property of the Tyzenhauzas family. In 1801 Ignotas Tyzenhauzas built the new Rokiškis Manor palace (now RKM) about 300 m to the S of the former Krošinskis Manor site, which became an urban industrial zone.

Test pits 6 and 11 contained fragments of the former buildings with a surviving mid – second half of the 16th-century cultural layer with coeval finds including a late 16th – first half of the 17th-century stove tile with the Krošinskis coat-of-arms (Fig. 2).

Audronė Šapaitė

Rėkyvos dvaro sodyba

2012 m. rugpjūčio–rugsėjo mėnesiais buvo vykdomi žvalgomieji tyrimai Poilsio g. 16, Rėkyvos dvaro sodyboje (UK 622) (Šiaulių miestas), planuojamų rekonstruoti pastatų aplinkoje. Poilsio g. 16 sklype, esančiame dvaro sodybos teritorijos V dalyje, yra du pastatai, pažymėti tuo pačiu numeriu. Tai registrinis Rėkyvos dvaro sodybos ūkinis pastatas (UK 31210) (toliau – PV pastatas) ir greta esantis 1976 m. perstatytas pastatas (toliau – ŠR pastatas). Rėkyvos dvaro sodyba įsikūrusi Rėkyvos ežero R krante ir užima 14,17 ha plotą. Jos kompleksą sudaro iš buvusios kalvės

1935 m. rekonstruota koplyčia (UK 31209), ūkinis pastatas (UK 31210) ir parko fragmentai (UK 31211).

Rėkyvos dvaro sodybos formavimosi pradžia siekia XVI a. Novodvorsko seniūno sūnus Mikalojus Karpis 1605 m. vedė Kotryną Škaševskaitę, kuri kaip kraitį atsinešė Rėkyvos (Rekijavos) ir Kurtuvėnų dvarus. 1605–1925 m. dvaras priklausė Karpių giminės Rėkyvos lini-

1 pav. Šurfių situacijos planas: 1 – šurfių vietos; 2 – šurfai, kuriuose rasti pamatai; 3 – pamatų ribos; 4 – Poilsio g. 16 sklypo riba. A. Šapaitės brėž.

Fig. 1. Situation plan of the test pits: 1 – test pit locations; 2 – test pits containing foundations; 3 – foundation boundaries; 4 – the boundaries of the plot at Poilsio St. 16

